

ØF-notat nr. 17/2008

**Ungt Entreprenørskap
og regional utvikling
Hovedkonklusjoner**

av

Vegard Johansen,

Tuva Schanke

og

Tonje Lauritzen

Østlandsforskning

Østlandsforskning er et forskningsinstitutt som ble etablert i 1984 med fylkeskommunene og høgskolestyrene/de regionale høgskolesentra i fylkene Oppland, Hedmark og Buskerud som stiftere i samarbeid med Kommunaldepartementet.

Østlandsforskning er lokalisert i høgskolemiljøet på Lillehammer og har i tillegg kontorer i Hamar. Instituttet driver anvendt, tverrfaglig og problemorientert forskning og utvikling.

Østlandsforskning er orientert mot en bred og sammensatt gruppe brukere. Den faglige virksomheten er konsentrert om to områder:

Næringsliv og regional utvikling
Velferd, organisasjon og kommunikasjon

Østlandsforskningens viktigste oppdragsgivere er departement, fylkeskommuner, kommuner, statlige etater, råd og utvalg, Norges forskningsråd, næringslivet og bransjeorganisasjoner.

Østlandsforskning har samarbeidsavtaler med Høgskolen i Lillehammer, Høgskolen i Hedmark og Norsk institutt for naturforskning. Denne kunnskapsressursen utnyttes til beste for alle parter.

ØF-notat nr. 17/2008

**Ungt Entreprenørskap
og regional utvikling
Hovedkonklusjoner**

av

Vegard Johansen,

Tuva Schanke

og

Tonje Lauritzen

østLandsforskning

Tittel: Ungt Entreprenørskap og regional utvikling. Hovedkonklusjoner.
Forfattere: Vegard Johansen, Tuva Schanke og Tonje Lauritzen
ØF-notat nr.: 17/2008
ISSN nr.: 0808-4653
Prosjektnummer: 10281
Prosjektnavn: UE Regional utvikling
Oppdragsgiver: Ungt Entreprenørskap
Prosjektleder: Vegard Johansen
Referat: Fra 2004 har Østlandsforskning fulgt arbeidet som Ungt Entreprenørskap (UE) gjør i grunnskole, videregående opplæring og i høyere utdanning. Vi har i et titalls studier på regionalt, nasjonalt og internasjonalt nivå sett på de ulike betydninger UEs programmer har for pedagogisk utvikling, nyetableringer og regional utvikling.

I dette notatet gjennomgås hovedfunn for et prosjekt om det regionale aspektet ved UEs arbeid. Det ses på følgende programmer: Vårt lokalsamfunn og SikkSakk Europa (grunntrinnet), Elevbedrift (ungdomstrinnet), Ungdomsbedrift (videregående opplæring) og Studentbedrift (høyere utdanning).

I arbeidet med prosjektet er det benyttet både kvantitative og kvalitative tilnærminger. De kvantitative studiene inkluderer spørreundersøkelser blant elever, lærere og veiledere i alle fem programmer. De kvalitative studiene inkluderer individuelle intervjuer med aktører som tidligere deltakere i Studentbedrift med egen bedrift i dag, politikere på kommunalt nivå og fylkesnivå, offentlig ansatte i avdelinger for næring og utdanning, skoleledere, veiledere og lærere. For programmene Vårt lokalsamfunn og SikkSakk Europa er det også gjennomført observasjon av arbeidsøker og gruppeintervjuer med elever.

Emneord: Ungt Entreprenørskap, grunnskole, videregående opplæring, høgskole, Vårt lokalsamfunn, SikkSakk Europa, Elevbedrift, Ungdomsbedrift, Studentbedrift

Dato: Desember 2008

Antall sider: 20

Pris: Kr 50,-

Utgiver: Østlandsforskning
Postboks 223
2601 Lillehammer

Telefon 61 26 57 00
Telefax 61 25 41 65
e-mail: post@ostforsk.no
<http://www.ostforsk.no>

Dette eksemplar er fremstilt etter KOPINOR, Stenergate 1 0050 Oslo 1. Ytterligere eksemplarfremstilling uten avtale og strid med åndsverkloven er straffbart og kan medføre erstatningsansvar.

Forord

Dette notatet utgjør en del av formidlingen fra prosjektet "Ungt Entreprenørskap og regional utvikling". Prosjektet fokuserer på den regionale dimensjonen ved UEs arbeid. Oppdragsgiver er Ungt Entreprenørskap (UE).

I arbeidet med prosjektet er det benyttet både kvantitative og kvalitative metodetilnæringer. Det ses på følgende UE-programmer: Vårt lokalsamfunn og Sikk Sakk Europa (gruntrinnet), Elevbedrift (ungdomstrinnet), Ungdomsbedrift (videregående opplæring) og Studentbedrift (høyere utdanning).

I dette notatet gjengis bare hovedfunn fra prosjektet. Det er også publisert en større rapport hvor alle kvantitative og kvalitative analyser gjennomgås. Denne rapporten har følgende referanse:

**Johansen, V., Schanke, T. og Lauritzen, T. (2008): "Ungt Entreprenørskap og regional utvikling". ØF-rapport 18/2008. Lillehammer: Østlandsforskning.
Tilgjengelig på: <http://www.ostforsk.no/rapport/pdf/182008.pdf>**

Lillehammer, desember 2008

Torhild Andersen
Forskningsleder

Vegard Johansen
Prosjektleder

Innhold

1	Innledning	9
1.1	Programmene	9
1.2	Metodetilnæringer	10
1.3	Spørsmål.....	11
2	Hovedfunn.....	12
2.1	UE og unge menneskers entreprenørskapskompetanse.....	12
2.2	Nyetableringer og bomuligheter.....	13
2.3	UE som brobygger mellom skole og lokalt næringsliv.....	15
2.4	Kjønnsdimensjonen.....	16
2.5	Forståelse og nytte av UEs programmer – tre spørsmål.....	17
3	Vil du lære mer?	19
	Vedlegg: Presentasjon av programmene.....	20

1 Innledning

Ungt Entreprenørskap (UE) er en sentral aktør i arbeidet med entreprenørskap i utdanningen. Organisasjonens arbeid bygger på en pedagogisk (lære ved å gjøre), en næringspolitisk (stimulere til næringsutvikling), og en regionalpolitisk plattform (stimulere til entreprenørskap alle steder i landet). I dette notatet gjennomgås hovedfunn fra et forskningsprosjekt om UEs arbeid i forhold til regional utvikling. De funn som det refereres til er underbygd i en større rapport som er publisert i desember 2008.¹ Funnene ses i sammenheng med føringer som er gitt for distrikts- og regionalpolitikken ved Stortingsmelding 21² og Stortingsproposisjon 1.³

1.1 Programmene

I 2007 hadde UE aktivitet i rundt 300 kommuner. UE tilbyr programmer på alle utdanningstrinn. Tanken er at program på lavere trinn skal gi elever kunnskap og ferdigheter som de kan ta med seg til bruk i programmer på høyere trinn. Internasjonale studier viser at elever som deltar i flere opplegg innenfor entreprenørskap på flere trinn, får mer ut av dette, og at effekten av slik undervisning får større betydning for elevene på flere områder.

I denne forskningsstudien ses det på fem programmer som er koblet opp mot lokalt og regionalt arbeidsliv og samfunn. Disse er:⁴

- Vårt lokalsamfunn (1.-5. trinn): VL skal gi elever innsikt i lokalt næringsliv og offentlig forvaltning. I 2007 deltok 4000 elever, 370 lærere og 260 veiledere i VL.
- SikkSakk Europa (6.-7. trinn): SSE skal gi elever bedre forståelse av ressursbruk på samfunnsnivå og på individuelt nivå. I 2007 og 2008 blir SSE forsøkt ut i noen skoler.
- Elevbedrift (8.10-trinn): I EB starter/driver elever egen bedrift med lærer som veileder. I 2007 deltok 10000 elever, rundt 800 lærere og 20 mentorer.

¹ Johansen, V., Schanke, T. og Lauritzen, T. (2008): "Ungt Entreprenørskap og regional utvikling". *ØF-rapport 18/2008*. Lillehammer: Østlandsforskning. <<http://www.ostforsk.no/rapport/pdf/182008.pdf>>

² Kommunal- og regionaldepartementet (2005-06): "Hjarte for heile landet. Om distrikts og regionalpolitikken." *Stortingsmelding nr. 21*.

³ Kommunal- og regionaldepartementet (2008-09): "For budsjettåret 2009." *Stortingsproposisjon nr. 1*.

⁴ Se vedlegg 1 for en kort presentasjon av programmene.

- Ungdomsbedrift (11.-13 trinn): I UB starter/driver elever egen bedrift med støtte fra lærer og mentor. I 2007 deltok 11000 elever, over 800 lærere og 800 mentorer.
- Studentbedrift (Høyere utdanning): I SB starter/driver studenter en bedrift med støtte fra foreleser og mentor. I 2007 deltok 600 studenter, 40 lærere og 30 mentorer.

1.2 Metodetilnæringer

De kvantitative analyser er basert på nye data (høsten 2008) og tidligere innsamlede data (høsten 2006-våren 2008). I alt ser vi på utvalgte tall fra 11 spørreundersøkelser.⁵

Program	År	Informanter	Antall	Svarprosent
Vårt lokalsamfunn	2008	Veiledere og lærere	10 & 6	
SikkSakk Europa	2008	Veiledere og lærere	5 & 8	
Elevbedrift	2008	Elever i ungdomsskole	1700	75
Ungdomsbedrift	2008	Elever i videregående	1400	76
Ungdomsbedrift	2007	Tidligere deltakere i UB	980	38
Ungdomsbedrift	2006	Tidligere deltakere i UB	350	25
Ungdomsbedrift	2006	UB-lærere	320	46
Ungdomsbedrift	2006	UB-mentorer	240	44
Studentbedrift	2006	Tidligere deltakere i SB	260	43

Kvalitative data er samlet inn i oktober og november 2008, i Finnmark, Nordland og Telemark.

Program	Informant	Antall	Datainnsamlingsteknikk
VL & SSE	Elev, veileder, lærer	4	Observasjon
VL & SSE	Elever	4	Gruppeintervju
VL & SSE	Lærere & veiledere	8	Individuelle intervjuer
SB	Etablerere	2	Individuelle intervjuer
Generelt	Rektorer, politikere & offentlig ansatte	8	Individuelle intervjuer

18 individuelle intervjuer: Vi har gjort semistrukturerte intervjuer hvor målet har vært å få fram hver enkelt informants forståelse av UEs arbeid med et særlig fokus på regional utvikling.

4 observasjoner av arbeidsøkter: To forskere har gjennomført åpen, ikke-deltagende observasjon av samspillet mellom elever, lærer og veileder under arbeidsøkter i VL og SSE.

4 gruppeintervjuer (24 elever): Samtalene tok utgangspunkt i en semistrukturert intervjuguide og en tegneøvelse. Tegning kan gjøre det lettere for barn å sette ord på erfaringer/oppfatninger.

⁵ I hovedrapporten (Johansen, Schanke og Lauritzen) kommenteres reliabilitet og validitet, og det er en lengre seksjon angående operasjonaliseringer. Det er gjort univariate, bivariate og multivariate analyser (OLS regresjon og logistisk regresjon). Det testes for forutsetninger for regresjonsanalysene.

1.3 Spørsmål

Det er sett på følgende områder:

- UE som bidragsyter for unge menneskers entreprenørskapskompetanse.
- UE som bidragsyter for nyetableringer og utvikling av robuste lokalsamfunn
- UE som brobygger mellom skole og lokalt næringsliv.
- Forståelsen og nytten av UEs programmer – tre spørsmål om hvordan lærere, veiledere, rektorer, politikere og offentlig ansatte ser på UEs programmer
- Kjønnssdimensjonen – utvalgte analyser sortert på kjønn

2 Hovedfunn

2.1 UE og unge menneskers entreprenørskapskompetanse

Distrikts- og regionalmeldinga fokuserer på det å stimulere til økt kompetanse og kreativitet, samt entreprenørskap og innovasjonsevne, slik at regioner og lokalsamfunn kan takle endringer i næringslivet og økt konkurranse. I en offensiv distrikts- og regionalpolitikk anses det også som viktig at ungdom involveres i utviklingen av lokalsamfunnet.

2.1.1 Studier av bedriftsprogrammene og entreprenørskapskompetanse

A. De som deltar i EB, UB og SB opplever at de utvikler sin entreprenørskapskompetanse.

- Fagspesifikt læringsutbytte: Studier i flere europeiske land viser at rundt 60 prosent av tidligere deltakere i UB og SB opplever at de er skikket til å drive en bedrift og at deltakelsen har styrket deres økonomiske forståelse.
- Generelt læringsutbytte 1: Mer enn 60 prosent av tidligere deltakere i EB, UB og SB mener selv de er flinkere til samarbeid, å ta beslutninger og å løse problemer.
- Generelt læringsutbytte 2: En norsk studie med kontrollgruppe tyder på at deltakelse i EB og UB ikke virker inn på samarbeidsevner, kreativitet eller vilje til initiativ. Studien viser til at individuelle ressurser og andre undervisningsaspekt har størst betydning.

B. Deltakelse i UB kan virke inn på å hindre frafall⁶

- Mer enn 60 prosent av tidligere deltakere mener at deltakelse i UB gjorde skolegangen mer interessant og spennende, at UB en bidro positivt til elevfellesskapet, og at UB-programmet var et særlig godt alternativ for de som var skoletrøtte.
- En norsk landsdekkende undersøkelse med kontrollgruppe tyder på at de som deltar i UB har høyere trivsel på skolen enn de som ikke deltar i UB.

C. Noen grupper av elever opplever større utvikling av entreprenørskapskompetanse enn andre⁷

- De som opplevde størst utvikling av entreprenørskapskompetanse var ungdom med entreprenøriell motivasjon, som var daglige ledere, hadde erfaring fra flere UE-program, og deltok i store bedrifter.
- Jenter og gutter opplever lik grad av utvikling av entreprenørskapskompetanse.

⁶ Premisset for påstanden er at elevers faglige og sosiale liv har betydning for frafall. Tidligere studier har sannsynliggjort at hvordan elever finner seg til rette faglig og sosialt har betydning for frafall.

⁷ Det benyttes et mål som inkluderer samarbeids- og beslutningsevner, bedriftsønske og -kunnskap.

D. Lærere og mentorer mener at UB stimulerer elevens entreprenørskapskompetanse.

- Rundt 70 prosent av mentorer mener at UB styrker entreprenørskapskompetansen.
- Mer enn 70 prosent av lærere tror at UB gir elever økt etablererlyst og gjør dem bedre rustet for arbeidslivet sammenlignet med andre elever.

2.1.2 Studier av småskoleprogrammene og entreprenørskapskompetanse

A. Lærerne opplever at VL og SSE stimulerer elevenes entreprenørskapskompetanse.

- Lærerne fremhever at aktivitetene som det jobbes med i VL og SSE er morsomme, samtidig som at elevene lærer mye ved å jobbe konkret med tema som angår dem.
- Generelt læringsutbytte for VL og SSE: Lærere peker på at elevene er blitt flinkere til å samarbeide (viktigst), utvikler sine kommunikasjonsferdigheter og trenes i refleksjon.
- Fagspesifikt læringsutbytte VL: Lærere viser til at elevene har lært hva et lokalsamfunn består av og hvordan penger sirkulerer i en lokal økonomi.
- Fagspesifikt læringsutbytte SSE: Lærere fremhever at elevenes ressursforståelse og miljøbevissthet er styrket.

B. Veilederne opplever at VL og SSE øker elevens bevissthet om lokale ressurser og muligheter.

- Veiledere fremhever at VL og SSE bidrar til å gi elevene ulike typer kunnskap om lokalmiljøet, samt lærer dem å se sammenhenger mellom det globale og det lokale.
- Generelt læringsutbytte for VL og SSE: Ingen veiledere er opptatt av dette.
- Fagspesifikt læringsutbytte VL: Veiledere opplever at de fleste elever har blitt mer bevisste på næringsliv, ressursgrunnlag og har lært hva et lokalsamfunn består av.
- Fagspesifikt læringsutbytte SSE: Veiledere opplever at elevens ressursforståelse og kunnskap om handel på tvers av landegrenser er styrket.

C. Elevene synes programmene har vært morsomme og de har et faglig utbytte.

- Elevene synes det har vært artig å jobbe med både Vårt lokalsamfunn og SikkSakk Europa, og de mener selv at de har lært mye.
- Gruppearbeid: Observasjoner viser variasjon i nivået på gruppeprosessene i klassene. De fleste elever er positive til gruppearbeid (man skal hjelpe hverandre), men de opplever også utfordringer (som det å ta felles beslutninger).
- Fagspesifikt læringsutbytte VL: Gruppeintervjuer viser at elevene har en klar forståelse av hva som trengs av offentlige institusjoner, næringsliv og sosialt nettverk for at et lokalsamfunn skal bestå, og de klarer å relatere teoretiske kunnskap til eget samfunn.
- Fagspesifikt læringsutbytte SSE: Gruppeintervjuer viser at elever i SikkSakk Europa bruker teoretisk kunnskap om regioner og ressurser når de skal presentere hvilke ressurser som er viktige i deres eget lokalmiljø.

2.2 Nyetableringer og bomuligheter

Målet for næringspolitikken er størst mulig samlet økonomisk verdiskaping, og entreprenørskap er ansett som en av flere viktige faktorer. Over hele landet har Norge næringsmiljø med særlige kvaliteter og store rikdommer gitt ved stedbundne ressurser. Disse ressursene gir grunnlag for bosetting og næringsvirksomhet. I distrikts- og regionalmeldinga fremheves det som en sentral utfordring å utnytte verdiskapingspotensialet i alle deler av landet, og en annen viktig utfordring er det å gjøre bygder og tettsteder attraktive for bosetting, særlig for unge og kvinner.

Entreprenørskap i utdanningen er et virkemiddel for å gi en kultur for gründervirksomhet. Det er også et tiltak for få flere unge til å ønske å bosette seg på hjemstedet etter endt utdanning.⁸

2.2.1 Studier av EB og UB i forhold til ønske om bosetting

A. Utdanningsmål, foreldres utdanning og geografi har størst betydning for bosettingsønsker.

- Ifølge en studie med 3000 elever i ungdoms- og videregående skole, ønsker 35 prosent å bosette seg på hjemstedet etter endt utdanning mens 65 prosent vil bo et annet sted.
- De ungdommene med høy odds for et ønske om å bosette seg på hjemstedet er:
 - de med lave utdanningsambisjoner
 - de med to foreldre med lav utdannelse
 - de som kommer fra kommune med høyt innbyggertall
 - de som kommer fra andre landsdeler enn Nord-Norge
 - gutter

B. Deltakelse i EB/UB og annet nærings samarbeid gir noe økning på oddsen for å ønske å bosette seg på hjemstedet.⁹

- Ungdomsskole: Elever som ofte deltar i prosjekter som involverer det lokale samfunnslivet – tiltak som elevbedrift, utplassering m.m. – har en noe høyere odds for å ønske å bosette seg på hjemstedet enn elever som ikke har deltatt i slike program.
- Videregående: Oddsen for å ønske å bo på hjemstedet etter utdanning er noe høyere blant EB/UB-elever sammenlignet med elever som ikke har deltatt i UE-program.

2.2.2 Studier av bedriftsprogrammene og potensialet for bedriftsetablering

A. UB virker positivt inn på ønsker om å bli selvstendig næringsdrivende.

- I en studie av 1400 elever i videregående opplæring svarte 37 prosent at de ønsket en karriere som selvstendig næringsdrivende og 63 prosent ønsket en karriere som ansatt.
- Gjennom multivariate analyser fant vi blant annet at:
 - Deltakelse i UB er den viktigste faktoren for at ungdom skal ønske en karriere som selvstendig næringsdrivende.
 - Elever med høy skåre på kreativitet og det å være initiativrik har god odds for å ha et ønske om å bli selvstendig næringsdrivende.

B. Andelen UB- og SB-deltakere som starter bedrift er høyere enn befolkningen ellers.

- Andelen tidligere deltakere i UB og SB som etablerer bedrift er høyere enn andelen som starter egen bedrift i befolkningen ellers. Det kan antydes et estimat på 15 prosent.
- Tidligere deltakere i UB/SB har større sannsynlighet for å starte bedrift i yngre alder og med lavere utdanningsnivå enn etablerere i befolkningen ellers.
- Multivariate analyser av UB- og SB-deltakerne viser også at:
 - Menn oftere er involvert i entreprenøriell aktivitet enn kvinner.
 - Arbeidere oftere etablerer bedrift enn ikke-arbeidende (studenter/arbeidsledige).

⁸ I statsbudsjettet for 2009 fremheves det at entreprenørskap er et satsingsområde for å sikre verdiskaping og bosetting i distriktene. Ved å gi ungdom et innblikk i lokale/regionale ressurser og de muligheter som finnes for å skape arbeidsplass i eget distrikt, kan entreprenørskap i utdanningen være en av flere faktorer med betydning for ungdoms ønsker i forhold til det å flytte hjem eller bo borte etter endt utdanning.

⁹ Kontrollert for andre faktorer er deltakelse i EB/UB og andre samarbeidsprosjekter positivt for oddsen for å ønske å bosette seg på hjemstedet. Men resultatene kan ikke generaliseres med 95 prosent sikkerhet.

2.3 UE som brobygger mellom skole og lokalt næringsliv.

I distrikts- og regionalmeldinga er det et mål å gjøre små og mellomstore byer til attraktive alternativer til de største byene, og for småsteder med lavt folketall og ensidig næringsliv er det snakk om et distriktpolitisk løft. For å få til et "løft" som gir fremtidstro og optimisme må det mer til enn økonomiske midler, og så må man bevisstgjøre og inspirere ungdom. En måte å gjøre ungdom oppmerksomme på mulighetene som finnes er gjennom samarbeid mellom skole og næringsliv der lokale/regionale initiativ viser at det nytter å satse utenfor byregionene.

2.3.1 Studier av bedriftsprogrammene og samarbeid mellom elev, lærer og mentor

A. Elevene er stort sett fornøyde med lærer, og splittet i forhold til mentor.

- Majoriteten av deltakere i EB, UB og SB er positive til lærers kunnskap.
 - Rundt 60 prosent av elever i EB, UB og SB opplever at lærer/foreleser kan mye om det å etablere EB, UB og SB.
 - 67 prosent av SB-deltakere mener at foreleser kan mye om næringslivet, det samme gjelder 57 prosent av EB-deltakere og 47 prosent av UB-deltakere.
- 40 prosent av UB-deltakere og 60 prosent av SB-deltakere er fornøyde med mentor.

B. Lærerne er mer positive til UEs markedsføring enn mentor.

- 60 prosent av lærere mener at UEs fylkesledd er flinke i markedsføring overfor skolene.
- Bare 20 prosent av mentorer mener at UEs fylkesledd er flinke i markedsføringen overfor lokalt næringsliv.
- 90 prosent av mentorer mener at skolen bør satse mer på samarbeid med næringsliv.

2.3.2 Studier av småskoleprogrammene og samarbeid mellom skole og næringsliv

A. UEs programmer kan være viktige for å bygge bro mellom skole og næringsliv.

- Veilederne ser gode muligheter for at UEs småskoleprogrammer kan bygge bro mellom skole og næringsliv, og dette synet deles av de fleste lærere og rektorer.
 - Tid og forankring er avgjørende for å bygge opp gode samarbeidsavtaler.
- Lærere vil at skolen skal gjøre mer for å få til samarbeid med næringslivet, og veiledere vil at næringslivet skal gjøre mer for å få til samarbeid med skolene.
 - Lærere og veiledere er stort sett fornøyde med samarbeidet mellom partene.
 - Men det virker å være variasjon i hvordan (sam)arbeidet foregår.

B. Elevene mener det er positivt at arbeidsøker ble gjennomført av ekstern veileder.

- Elevene mener det er spennende å ha en ekstern veileder i klassen som forteller om ting i lokalsamfunnet/regionen deres de ikke visste om.
- Men veileder må snakke til dem på en slik måte at de (elevene) forstår budskapet.

2.3.3 Dybdeintervjuer om UE og samarbeid mellom skole og næringsliv

A. Rektorer har for det meste positive erfaringer med næringslivssamarbeid.

- Rektorene mener at det å samarbeide med næringslivet er viktig for elever og lærere.
- Rektorene peker på at UE kan spille en viktig rolle som brobygger ved "å pushe sine prosjekter inn i skolen" og bygge relasjoner mellom skolen og "lokale helter".
- De fleste næringslivsrepresentanter er godt forberedte, men det er et problem at næringslivsrepresentanter sjelden har tid til å delta i samarbeid med skolen.

B. Politikere og offentlig ansatte mener at UE er viktig som brobygger for skole og næringsliv.

- Politikere og offentlig ansatte er opptatt av "å få næringslivet inn i klasserommet", og de mener at UE spiller en viktig rolle som brobygger i forhold til dette.

- Samarbeid mellom skole og arbeidsliv er viktig for at lokale aktører (privat & offentlig) kan få presentere muligheter som finnes: At næringslivet får profilere seg i skolen kan stimulere ungdom til å velge yrker og/eller utdanninger som det er behov for lokalt.
- De med kjennskap til arbeidet med entreprenørskap i skolen mener at næringslivet bør bli flinkere til å invitere seg inn i skolen og/eller takke ja til invitasjoner fra skolen.

2.4 Kjønnsdimensjonen

I distrikts- og regionalmeldingen vektlegges det at distrikts- og regionalpolitikken har en kjønnsdimensjon, og man vil at hensyn til kvinners ønsker og behov blir lagt til grunn for utviklingsarbeidet regionalt og lokalt. For statsbudsjettet 2009 vises det blant annet til arbeidet med en handlingsplan for kvinner og entreprenørskap som et prioritert tiltak. Målet innen 2013 er at kvinneandelen blant nye entreprenører skal være minst 40 prosent. UE argumenterer for at de særlig arbeider opp mot å øke kompetansen om entreprenørskap blant kvinner i distriktene.¹⁰

2.4.1 Kjønn og ledelse, entreprenørskapskompetanse og bedriftsetableringer

A. Tall fra 2006 viser at jentene er mer aktive enn guttene i ledelse av UB og SB.

- I UB var 53 prosent av deltakerne jenter og for daglige ledere var det 55 prosent jenter.
- I SB var 50 prosent av deltakerne jenter og 64 prosent av SBene hadde enten kvinnelig leder eller styreleder.

B. Jenter og gutter opplever like stor grad av nytte av å delta i EB, UB og SB.

- Studier viser at jenter og gutter opplever omtrent lik grad av utvikling av entreprenørskapskompetanse ved å delta i UB og SB.
- I en studie av elever i ungdomsskole og videregående opplæring finner vi at jenter skårer høyere enn gutter på samarbeid, konflikthåndtering og vilje til å ta initiativ, mens gutter skårer høyere på kreativitet og ønske om å bli selvstendig næringsdrivende.

C. Etablererfrekvensen etter deltakelse i UB/SB er klart høyere for menn enn kvinner.

- I befolkningen har menn en høyere etablererfrekvens sammenlignet med kvinner.
- Blant tidligere deltakere i UB/SB har menn en klart høyere etablererfrekvens sammenlignet med kvinner; bare 20 prosent er kvinner og 80 prosent er menn.

D. Gutter vil oftere bosette seg på hjemstedet etter endt utdanning sammenlignet med jenter.

¹⁰ Organisasjonen har spesifikke tiltak for jenter. Et tiltak i videregående opplæring er "Jenter og ledelse". Programmet handler om å bevisstgjøre jenter og øke selvtilliten deres i forhold til å ta ansvar i en UB, samt at jentene lærer om kommunikasjon, ledelse, bedriftsutvikling og entreprenørskap.

2.4.2 Småskoleprogrammene sett i forhold til kjønnsdimensjonen

A. Både gutter og jenter synes det er moro med Vårt lokalsamfunn og SikkSakk Europa.

- Gruppeintervjuene med elever i småskoleprogrammene viser at både gutter og jenter synes de er artige, og at begge kjønn er aktive og interesserte i tema som tas opp.

B. Begge kjønn har et generelt og fagspesifikt læringsutbytte.

- I SikkSakk Europa viser både gutter og jenter at de har forstått hva ressurser og regioner er, og hvordan ressurser importeres og eksporteres.
- I Vårt lokalsamfunn har både gutter og jenter en god forståelse for hva et lokalsamfunn består av og hvilke elementer som er viktige på den plassen de selv bor på.

2.5 Forståelse og nytte av UEs programmer – tre spørsmål

Som tittelen angir er tas tre spørsmål opp i denne seksjonen. Disse besvares ved dybdeintervjuer med lærere, veiledere, rektorer, offentlig ansatte, politikere og etablerere.

2.5.1 Ser lærere og rektorer på UEs programmer som et *hjelpemiddel* til å skape god undervisning og å utvide skolens læringsmiljø?

Svar: Rektorer og lærere mener at programmene er egnet for å lage gode undervisningsopplegg.

- Rektorene er meget fornøyde med de faglige og metodiske sider ved UEs programmer.
 - UE-programmene er tilpasset læreplaner.
 - UE-programmene stimulerer til å utvide læreres verktøykista.
 - Programmene bidrar til å *treffe* elever som er teoretisk svake.
 - Ideen om et gjennomgående løp med programmer på ulike trinn anses som god.
- Lærerne mener at UEs- programmer er gode verktøy til å skape godt læringsmiljø.
 - Foruten det fagspesifikke (lønn, skatt, penger, lokalsamfunn, ressurser og region) så øker elevenes relasjonelle ferdigheter (ta hensyn til hverandre og samarbeid).
 - Lærerne opplever at de fleste elevene trives med opplegget rundt programmene - de blir ivrige og gira når de får holde på med noe praktisk.

2.5.2 Ser lærere, veiledere og rektorer på UEs programmer som et *hjelpemiddel* for å bevisstgjøre ungdom om lokalt arbeidsliv, og for samarbeid mellom skole og næringsliv?

Svar: Rektorer og veiledere viser til at UE-programmene er viktige for å skape bevissthet og interesser om arbeidslivet og muligheter som finnes lokalt, samt at UE er en brobygger.

- Alle informanter mener at samarbeid mellom skole og næringslivet er viktig, og de fleste mener at UEs programmer gir økt samarbeid mellom skole og arbeidsliv.
 - Ifølge rektorene bidrar det å kjøre UE-programmer til å bygge relasjoner mellom skole og arbeidslivet, og ifølge veilederne kan UE-program bidra til å bygge bro mellom skole og arbeids- og næringsliv.
 - Lærerne er splittet; noen tror at UEs programmene kan gjøre det lettere å benytte eksterne ressurspersoner fra arbeids- og næringsliv i skolen, mens andre ikke tror at programmene vil ha særlig effekt for næringslivssamarbeid.
- De fleste informanter mener at det ligger gevinster i lære ungdom om lokalsamfunnet.
 - Lærere, veiledere og rektorer peker på at UEs programmer er positive tilskudd til skolehverdagen, og at det er viktig at barna får øynene opp for mulighetene som finnes for muligheter som finnes i kommunens arbeidsliv.
 - Noen informanter (rektor og veiledere) mener at programmene kan gi bedrifter mulighet til å profilere spennende ting som skjer i næringslivet.

2.5.3 Ser offentlig ansatte og politikere på bruk av UEs programmer som et *hjelpemiddel* for å bevisstgjøre ungdommer om muligheter i kommunen og holde på/eventuelt få ungdommen tilbake etter endt utdanning?

Svar: De offentlige ansatte og politikere mener den regionale dimensjonen ved UEs arbeid er svært viktig. De ser entreprenørskap i skolen som et av flere tiltak for å styrke unge menneskers kjennskap til behov og muligheter i lokalmiljøet – og dermed også tilhørigheten til hjemstedet.

- Offentlig ansatte og politikere ser flere positive sider ved UEs programmer:
 - De oppfatter at UEs programmer stimulerer ungdoms nysgjerrighet og gir innsikt i ressurser og muligheter for lokalt nærings- og arbeidsliv.
 - De oppfatter at UEs programmer kan bidra til å løfte frem "lokale helter" som har lyktes og som kan inspirere ungene til å se at man kan skape verdier.
 - De oppfatter at UEs programmer kan gi nytenkning og nyetableringer.
- Offentlig ansatte og politikere er usikre på de langsiktige effektene. Men de har et håp om at en omfattende satsing på entreprenørskap i hele utdanningsløpet kan:
 - gi en sterkere kultur for bedriftsetableringer (fordi man har kunnskapen).
 - øke andelen som kommer hjem etter endt utdanning (fordi tilhørigheten til hjemlassen er styrket i oppveksten).

3 Vil du lære mer?

I perioden 2006-08 kan man identifisere rundt 15 norske forskningsrapporter som omhandler ulike aspekter ved entreprenørskap i utdanningen. For lesere som har ønske om å lese mer om dette temaet, skal vi avslutte dette notatet med en oversikt over norske rapporter på temaet.

Rapportering	Fokus	Tema
Eide, T. og Johansen, V. (2007): Jakten på arbeidsgleden i ungdomsbedriften. <i>ØF-rapport 09/2007.</i>	IA i UB Trivsel og fravær	Følgforskning av arbeidet med inkluderende arbeidsliv i 230 UBER. Våren 2009 publiseres en oppfølger om elevers trivsel og fravær.
Harris-Christensen, H. og Eide, T. (2007): Entreprenørskap er en muskel som kan trenes. <i>ØF-notat 03/2007.</i>	Læringsprosesser	Kvalitativ fokusgruppestudie med deltakelse fra 22 tidligere deltakere i ungdomsbedrift og studentbedrift
Johansen, V. (2007): Experiences from participation in JA-YE Company Programmes. <i>ØF-rapport 10/2007.</i>	UEs pedagogiske og næringspolitiske plattform	Anerkjent kvantitativ studie av deltakere i UB i seks land med fokus på temaene etablering av bedrift og entreprenørskapskompetanse.
Johansen, V. og Eide, T. (2006): Hovedkonklusjoner fra følgeforskning av UEs program. <i>ØF-notat 13/2006.</i>	UEs arbeid i perioden 2001-05	Notatet oppsummerer 3-års følgeevaluering av UE sitt "Program for nyskaping og entreprenørskap i opplæring og utdanning"
Johansen, V. og Eide, T. (2006): Erfaringer fra deltakelse i Studentbedrift. <i>ØF-notat 16/2006.</i>	UEs pedagogiske og næringspolitiske plattform	Kvantitativ studie som vurderer utvikling av entreprenørskapskompetanse og etableringer av bedrifter for deltakere i studentbedrift
Johansen, V., Eide, T. og Harris-Christensen H. (2006): Forskning på entreprenørskapsopplæring i Norge. <i>ØF-rapport 19/2006.</i>	Kunnskapsstatus for forskning på entreprenørskap i utdanningen	Rapporten gir innsikt i forskningsprosjekter på entreprenørskapsopplæring, hovedsakelig i norsk grunnskole og videregående skole, for perioden 2000 til oktober 2006.
Johansen, V. og Skålholt, A. (2007): Enterprise 2010 - The Next Generation in 2007. <i>ØF-rapport 19/2007.</i>	Unge menneskers syn på Europa og deres rolle	Enterprise 2010 er en kvantitativ studie med deltakere fra 17 land. Studien er en oppfølger av en undersøkelse fra 2005.
Johansen, V., Skålholt, A. og Schanke, T. (2008): Entreprenørskapsopplæring og elevenes læringsutbytte. <i>ØF-rapport nr: 08/2008.</i>	Entreprenørskapskompetanse i ungdomsskole og videregående	Anerkjent kvantitativ studie om faktorer som spiller inn på kreativitet, samarbeid, selvtillit, konflikthåndtering, trivsel, motivasjon, karaktersnitt og holdning til entreprenørskap.
Kolvereid, L., Åmo, B. og Bullvåg, E. (2007): GEM. Entreprenørskap i Norge 2007. HiB og KPB	Entreprenørskap i utdanning som deltema	Anerkjent longitudinelt forskningsprosjekt som ser på forholdene for entreprenørskap i ulike land og over tid.
Rotefoss, B. og Nyvold, C. (2007): Entreprenørskapskompetanse i norsk grunnskole 06/07. <i>KPB-rapport 1-2007.</i>	Kompetanse i entreprenørskap i grunnskolen	Kvantitativ studie om entreprenørskap i skolen i 2006/2007. Det ses og på eventuelle endringer fra en lignende studie i 2004/05.
Rotefoss, B., Nyvold, C. og Ovesen, S. (2008): Evaluering av Se mulighetene... <i>KPB-rapport 4-2008.</i>	Entreprenørskap i grunnskole og høyere utdanning	Evaluering av regjeringens strategiplan for entreprenørskap i utdanningen
Søfting, E. og Alsos, A. (2006): Entreprenøriell læretid. <i>NF-rapport 10/2006.</i>	Entreprenørskap i lærlingebedrifter	Evaluering av Nordland fylkeskommunes forsøk med entreprenørskap i lærlingebedrift i perioden 2002 til 2006.

Vedlegg: Presentasjon av programmene

Vårt lokalsamfunn (VL)

Målgruppen for VL er 1.-5. trinn. Programmet går over 5 timer med en ekstern veileder som gjennomfører timene sammen med elevene. Læreren er til stede og bistår etter behov. Hver arbeidsøkt er beregnet til rundt en time. VL skal stimulere til: bevissthet om lokal identitet, kunnskap om lokalt ressursgrunnlag, kunnskap om næringsvirksomhet og yrkesgrupper, forståelse for enkel samfunnsøkonomi og forståelse for demokratiske prosesser

- Time 1: I den første timen skal elevene skal få kunnskap i hva et lokalsamfunn er og på den måte kunne plassere folk, jobber og andre aktiviteter i lokalsamfunnet.
- Time 2: Elevene skal være beslutningstakere. De skal avgjøre hva som skal skje med et nedlagt butikklokale. Elevene jobber i små grupper og presenterer forslag i plenum.
- Time 3: Elevgrupper utfordres til å bygge opp et lokalsamfunn gjennom en plantegning bestående av tomter og veinett, og ”byggepoeng” for å veksle inn hus, butikker og andre bygninger. Det nybygde lokalsamfunnet presenteres for de andre i klassen.
- Time 4: Elevene lærer om skattesystemet ved en lek der halvparten av klassen er ansatt i privat sektor og den andre halvparten er ansatt i offentlig sektor. Elevene skal også foreslå hvilke tjenester som tilbys gjennom bruk av skattepenger.
- Time 5: Elevene lærer seg hvordan penger sirkulerer i en lokal økonomi. Her gis det et innblikk i hvordan penger forflyttes fra ansattes lønninger, via banksystemet, og ut til diverse butikker og tjenester. Elevene gjennomfører også et rollespill.

SikkSakk Europa (SSE)

Målgruppen for SSE er 6. og 7. trinn. Målsettingen med programmet er å gi elevene kunnskap om hvordan land i Europa er gjensidig avhengig av hverandre spesielt når det gjelder økonomi og næring. SSE er knyttet opp mot Kunnskapsløftets kompetansemål i flere fag, deriblant norsk, matematikk, geografi, kunst og håndverk og mat og helse. Programmet går over 4 arbeidsøkter på tre timer. Det finnes også tilleggsaktiviteter som lærer kan gjennomføre med elevene mellom øktene. Arbeidsøktene skal gjennomføres av en lokal representant fra arbeids- eller næringsliv som veileder for elevene. Trinnets lærer skal bistå i gjennomføringen.

- Første økt: Her introduseres begrepene region og ressurs. Elevene skal kunne skille mellom fornybare og ikke fornybare ressurser, og de skal vite hva som finnes av ressurser i sitt eget lokalmiljø og region.
- Andre økt: Her blir elevene kjent med ressursbruk og hvordan deres forbruk påvirker natur og miljø. I tillegg skal de få kunnskap om handel på tvers av landegrensener. Hovedaktiviteten er å gjennomføre oppgaver knyttet til ulike eksportland.

- Tredje økt: Her blir elevene introdusert for ressursen fisk. Elevene spiller SikkSakk Europa hvor de eier sin egen fiskeribedrift. Gjennom spilllets gang får de mulighet til å investere og handle på det europeiske markedet.
- Fjerde økt: Her skal elevgrupper designe egne biler. Målet er å kunne utvikle et produkt, presentere et produkt og begrunne valgene som de gjør i denne prosessen. En jury bestående av veileder og lærer (eventuelt andre) kårer en vinner.

Bedriftsprogrammene

Årlig deltar rundt 20 000 ungdommer i programmene Elevbedrift (EB) og Ungdomsbedrift (UB). Sett opp i mot disse tallene er bedriftsprogrammet i høyere utdanning (Studentbedrift) et lite program med rundt 5-600 deltakere årlig.

Elevbedrift (8.-10. trinn)

I EB startes, drives og avvikles en elevbedrift med støtte fra lærer og mentor. Man skal minimum bruke fem arbeidsøkter med ekstern veileder. Det er i og satt opp aktiviteter som lærer kan gjennomføre med elevene mellom øktene. Det er flere mål med EB: Stimulere til å ta i bruk kreative prosesser og få bedre samarbeidsevner; øke bevisstheten om ressurser og nettverk, forståelsen for mangfold og verdiskapning, samt gi innsikt i strukturer og roller i yrkeslivet; og stimulere til refleksjon rundt prosessen underveis.

Ungdomsbedrift (11.-13 trinn)

I UB skal elever, med støtte fra lærere og mentor, etablere, drive og utvikle en bedrift i løpet av ett skoleår. UB bygges opp av virkelige ideer og drives som en virkelig bedrift. Den registreres i Brønnøysundregisteret. En UB skal bestå av to eller flere elever. UB åpner for tverrfaglig arbeid etter hver som ulike arbeidsoppgaver dukker opp. Formålet med UB er å stimulere elevene til å: Bruke kreative prosesser, samarbeide i grupper og kommunisere; trene i organisering og arbeidsfordeling; og øve opp evnen til å prøve og feile, samt evnen til å ta imot veiledning

Studentbedrift (Høyere utdanning)

Skoleåret 2002/03 startet UE opp Studentbedrift (SB). I SB er det studenter som etablerer, driver og utvikler en bedrift i løpet av ett år. SB kan etableres som en del av et studium/fag eller som noe man gjør ved siden av studiene. Bedriften skal bestå av to eller flere studenter. Målene er mange av de samme som for UB, med et fokus på kreativ læring, samarbeid, kommunikasjon, organisasjon og veiledning. SB skiller seg ut på ett område: SB skal gi studentene en innsikt i læringen som skjer gjennom arbeidsprosessen i gruppen når bedriften blir startet opp og blir drevet. Man kan si at i SB er det å se seg selv og gruppa i et metaperspektiv en ny utfordring.

Ungt Entreprenørskap og regional utvikling. Hovedkonklusjoner.

Fra 2004 har Østlandsforskning fulgt arbeidet som Ungt Entreprenørskap (UE) gjør i grunnskole, videregående opplæring og i høyere utdanning. Vi har i et titalls studier på regionalt, nasjonalt og internasjonalt nivå sett på de ulike betydninger UEs programmer har for pedagogisk utvikling, nyetableringer og regional utvikling.

I dette notatet gjennomgås hovedfunn for et prosjekt om det regionale aspektet ved UEs arbeid. Det ses på følgende programmer: Vårt lokalsamfunn og SikkSakk Europa (gruntrinnet), Elevbedrift (ungdomstrinnet), Ungdomsbedrift (videregående opplæring) og Studentbedrift (høyere utdanning).

I arbeidet med prosjektet er det benyttet både kvantitative og kvalitative tilnæringer. De kvantitative studiene inkluderer spørreundersøkelser blant elever, lærere og veiledere i alle fem programmer. De kvalitative studiene inkluderer individuelle intervjuer med aktører som tidligere deltakere i Studentbedrift med egen bedrift i dag, politikere på kommunalt nivå og fylkesnivå, offentlig ansatte i avdelinger for næring og utdanning, skoleledere, veiledere og lærere. For programmene Vårt lokalsamfunn og SikkSakk Europa er det også gjennomført observasjon av arbeidsøker og gruppeintervjuer med elever.

Notat nr.: 17/2008
ISSN nr: 0808-4653